

۱۶۱۲۸۱۱

نور محمد مجاز

مبانی عودنوازی

حمید خوانساری

www.ketab.ir

ناشر تخصصی موسیقی

ناشر تخصصی موسیقی

نشر نای ونی

مبانی عودنوازی

حمید خوانساری

طرح جلد: آربی کشیشیان

نُت‌نگاری: امین ولی، کیوان صالحی، حمید خوانساری

عکس‌ها: آربی کشیشیان، کیارش میلانی‌نیا، کامبیز باقری

صفحه‌آرایی: نای و نی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات

شماره: ۹۰ - ۲۱ - ۸۰۲۶۲۹ - ۹۷۹۰۰

قیمت کتاب به همراه CD: ۷۷۰۰۰ تومان

سرر ناشر: خوانساری، حمید ۱۳۶۳.

نما: مبانی، ر. دازی

مشخصات: مشهور، برن، ای و نی ۱۳۹۷

مشخصات فیزیکی: ۱۸۴ ن، مصور.

شماره: ۹-۲۱-۸۰۲۶۲۹-۹۷۹۰۰

وضعیت فهرست‌نویسی

یادداشت: کتابنامه

موضوع: عود-آموزش.

موضوع: موسیقی برای عود-پارتیسور.

رده‌بندی دیویی: ۱۳۹۷ م ۲/۳/۴۴۰ MT

شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۶۰۸۱۳

در تلگرام همراه ما باشید:

@nashrenayoney

تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران

مجتمع تجاری فروزنده، طبقه اول شماره ۴۰۹

تلفن: ۶۶۴۶۷۱۴۰ - ۶۶۴۹۳۲۷۸

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به نشر نای ونی می‌باشد.

فروشگاه اینترنتی: www.nayoney.com

فهرست

۱. مقدمه	۶	۳۴. پیش درآمد ماهور	۴۵
۲. نگاهی به پیشینه تاریخی ساز عود	۸	۳۵. تمرین	۴۶
۳. آشنایی با ساختمان عود	۱۸	۳۶. تمرین	۴۷
۴. تئوری مقدماتی	۱۹	۳۷. تمرین	۴۷
۵. آشنایی با نت‌ها و سکوت‌ها	۲۶	۳۸. تمرین	۴۸
۶. آشنایی با علانم اجرایی در ساز عود	۲۷	۳۹. تمرین	۴۸
۷. تصاویر آموزشی	۳۰	۴۰. تمرین تربوله	۴۹
تمرینات		۴۱. ریتم ترکیبی	۵۰
۱. آشنایی با سیم اول و نت سیاه	۳۲	۴۲. تمرین	۵۰
۲. آشنایی با سیم دوم	۳۲	۴۳. سوزه	۵۰
۳. آشنایی با سیم سوم	۳۲	۴۴. تمرین	۵۱
۴. تمرین	۳۲	۴۵. تمرین	۵۱
۵. آشنایی با سیم چهارم	۳۲	۴۶. تمرین	۵۲
۶. آشنایی با سیم پنجم	۳۳	۴۷. تمرین	۵۳
۷. تمرین	۳۳	۴۸. تمرین	۵۳
۸. تمرین	۳۳	۴۹. تمرین	۵۴
۹. نت چنگ	۳۳	۵۰. بارون بارونه	۵۵
۱۰. مضرب چپ	۳۳	۵۱. کرشمه	۵۶
۱۱. انگشت گذاری	۳۳	۵۲. رنگ کوچک	۵۷
۱۲. تمرین	۳۳	۵۳. تمرین	۵۸
۱۳. تمرین	۳۵	۵۴. تمرین	۵۸
۱۴. تمرین	۳۵	۵۵. شتی سه ضربی	۵۹
۱۵. انگشت دوم	۳۶	۵۶. شتی ربی دشتی	۶۰
۱۶. تمرین	۳۶	۵۷. محلی	۶۱
۱۷. تمرین	۳۶	۵۸. پیش درآمد محلی افشاری	۶۲
۱۸. تمرین	۳۶	۵۹. تمرین پدال	۶۳
۱۹. نوایی	۳۷	۶۰. زرد ملیحه	۶۳
۲۰. تمرین	۳۷	۶۱. گل گندم	۶۴
۲۱. تمرین	۳۷	۶۲. ترانه مازندرانی	۶۵
۲۲. به‌پوسلیمانی	۳۸	۶۳. مستم مستم	۶۵
۲۳. تمرین	۳۸	۶۴. چهار مضرب دشتی	۶۶
۲۴. تمرین	۳۸	۶۵. رنگ دشتی	۶۷
۲۵. ای ملک ایران	۳۹	۶۶. آفتاب	۶۸
۲۶. تمرین	۳۹	۶۷. گام ماهور	۶۹
۲۷. تمرین	۳۹	۶۸. خسروانی	۶۹
۲۸. نت سفید	۴۰	۶۹. دوبه دو	۷۰
۲۹. نت دولاچنگ	۴۰	۷۰. تمرین تکیه	۷۱
۳۰. نغمه‌ای محلی	۴۱	۷۱. رنگ ماهور "د"	۷۲
۳۱. سه‌ضربی راست پنجگاه	۴۲	۷۲. رنگ ماهور "سل"	۷۳
۳۲. رنگ حربی	۴۳	۷۳. نغمه در دستگاه راست پنجگاه	۷۴
۳۳. تمرین آگورد	۴۴	۷۴. تمرین راست و چپ در ماهور	۷۵

۱۱۷. پرواز.....	حمید خوانساری	۱۲۳
۱۱۸. پستو.....	حمید خوانساری	۱۲۴
۱۱۹. افراز.....	حمید خوانساری	۱۲۵
۱۲۰. بادگیر.....	حمید خوانساری	۱۲۶
۱۲۱. ضربی همایون.....	حمید خوانساری	۱۲۸
۱۲۲. چهار مضرب همایون.....	حمید خوانساری	۱۲۹
۱۲۳. ماه "اصفهان فا".....	علینقی وزیری	۱۳۲
۱۲۴. ماهرخ.....	حمید خوانساری	۱۳۳
۱۲۵. پیش درآمد سه گاه.....	حمید خوانساری	۱۳۴
۱۲۶. کرشمه سه گاه.....	عبدالوهاب شهیدی	۱۳۶
۱۲۷. ضربی سه گاه.....	نصرالله زرین پنجه	۱۳۷
۱۲۸. چهار مضرب سه گاه.....	حمید خوانساری	۱۳۸
۱۲۹. رنگ سه گاه.....	موسی معروفی	۱۴۰
۱۳۰. پیش درآمد چهارگاه.....	حمید خوانساری	۱۴۲
۱۳۱. رنگ واره چهارگاه.....	حمید خوانساری	۱۴۴
۱۳۲. پیش درآمد سه ضربی نوا.....	حمید خوانساری	۱۴۵
۱۳۳. چهار مضرب نوا.....	حمید خوانساری	۱۴۶
۱۳۴. پیش درآمد دشتی.....	رضا محجوبی	۱۴۸
۱۳۵. به یاد گذشته.....	ابوالحسن صبا	۱۵۰
۱۳۶. ای وطن.....	علینقی وزیری	۱۵۲
۱۳۷. تمرین دشتی ۳.....	ابوالحسن صبا	۱۵۴
۱۳۸. تمرین دشتی ۴.....	ابوالحسن صبا	۱۵۵
۱۳۹. ضربی دشتی.....	حسین بهروزی نیا	۱۵۶
۱۴۰. باروان.....	مرتضی محجوبی	۱۵۹
۱۴۱. H. Tokcan.....	Yurdal Tokcan	۱۶۲
۱۴۲. پیش درآمد بیات ترک.....	حمید خوانساری	۱۶۴
۱۴۳. تمرین بیات ترک.....	نصرالله زرین پنجه	۱۶۶
۱۴۴. چهار مضرب کش.....	محمد فیروزی	۱۶۸
۱۴۵. تمرین ماهور ۴.....	حمید خوانساری	۱۷۰
۱۴۶. تمرین ماهور ۵.....	حمید خوانساری	۱۷۱
۱۴۷. تمرین ماهور ۶.....	حمید خوانساری	۱۷۲
۱۴۸. تمرین ماهور ۷.....	حمید خوانساری	۱۷۳
۱۴۹. نشاط.....	ارسلان کامکار	۱۷۴
۱۵۰. تمرین کروماتیک ۱.....	حمید خوانساری	۱۷۹
۱۵۱. تمرین کروماتیک ۲.....	حمید خوانساری	۱۸۰
۱۵۲. The Invisible Love.....	Ara Dinkjian	۱۸۲
۱۵۳. تمرین پلکانی ۱.....	حمید خوانساری	۱۸۴
۱۵۴. تمرین پلکانی ۲.....	حمید خوانساری	۱۸۴
۱۵۵. تمرین پلکانی ۳.....	حمید خوانساری	۱۸۴
۱۵۶. تمرین پلکانی ۴.....	حمید خوانساری	۱۸۴

۷۵. تمرین ماهور ۲.....	حمید خوانساری	۷۵
۷۶. تمرین ماهور ۳.....	حمید خوانساری	۷۶
۷۷. پیش درآمد ماهور.....	روح الله خالقی	۷۶
۷۸. رنگ ماهور.....	نصرالله زرین پنجه	۷۸
۷۹. چهار مضرب ماهور.....	موسی معروفی	۷۹
۸۰. تمرین شور ۱.....	حمید خوانساری	۸۰
۸۱. تمرین شور ۲.....	حمید خوانساری	۸۰
۸۲. آی شل.....	محلی	۸۱
۸۳. پیش درآمد شور.....	روح الله خالقی	۸۲
۸۴. تمرین شور ۳.....	از کتاب خالقی	۸۳
۸۵. گرشیم.....	محلی گیلان	۸۴
۸۶. ماه.....	علینقی وزیری	۸۵
۸۷. اپرت.....	ابراهیم آژنگ	۸۶
۸۸. خالوروگار.....	محلی کردستان	۸۷
۸۹. پیش درآمد اصفهان "د".....	مرتضی نی داوود	۸۸
۹۰. پیش درآمد اصفهان "سل".....	رضی نود	۹۰
۹۱. Zepyuri.....	Gusan Saher	۹۲
۹۲. Masar.....	re Tine Tombran	۹۳
۹۳. رنگ آذربایجانی.....		۹۴
۹۴. شبنم.....	منصور نریمان	۹۶
۹۵. آهنگ چوپان.....		۹۸
۹۶. تمرین دشتی ۱.....	حمید خوانساری	۹۹
۹۷. تمرین دشتی ۲.....	حمید خوانساری	۱۰۰
۹۸. در قفس.....	ابوالحسن صبا	۱۰۱
۹۹. تمرین ابوعطا.....	نصرالله زرین پنجه	۱۰۲
۱۰۰. ضربی حجاز.....	روح الله خالقی	۱۰۳
۱۰۱. ای یار.....	روح الله خالقی	۱۰۴
۱۰۲. ای مرغک.....	علینقی وزیری	۱۰۵
۱۰۳. پیش درآمد افشاری.....	حمید خوانساری	۱۰۶
۱۰۴. چهار مضرب افشاری.....	موسی معروفی	۱۰۷
۱۰۵. پیش درآمد ابوعطا.....	موسی معروفی	۱۰۸
۱۰۶. رنگ ابوعطا.....	ابراهیم منصوری	۱۰۹
۱۰۷. تمرین شور "لا".....	حمید خوانساری	۱۱۰
۱۰۸. چهار مضرب شور.....	موسی معروفی	۱۱۱
۱۰۹. آگر باران.....	محلی	۱۱۲
۱۱۰. پاج لیلی.....	محلی	۱۱۳
۱۱۱. پیش درآمد افشاری.....	موسی معروفی	۱۱۴
۱۱۲. رنگ افشاری.....	اکبر محسنی	۱۱۵
۱۱۳. پیش درآمد اصفهان.....	رضا محجوبی	۱۱۶
۱۱۴. رنگ اصفهان.....	درویش خان	۱۱۸
۱۱۵. رنگ اصفهان.....	محمود ذوالفقون	۱۲۰
۱۱۶. شبستان.....	حمید خوانساری	۱۲۲

مقدمه

«عود» یا «بربط»، بی شک از تاثیرگذارترین سازهای موسیقی ایران از ابتدای تاریخ مکتوب و مستند ماست. گستردگی این ساز، اما فراتر از ایران و خاستگاه آن که خاورمیانه است رفته و تقریباً تمامی کشورهای عرب و ترک‌زبان و سرزمین‌های دوردست شمال آفریقا همچون تونس، الجزایر، مراکش، لیبی، سودان و همسایگان شمالی ایران: آذربایجان، ارمنستان و حتی کشوری مانند یونان را نیز شامل می‌شود.

در طی صدها سال این ساز با تغییر کمی نسبت به سازهای دیگر به همان شکل باستانی خود باقی مانده و ده‌ها انشعاب دیگر را نیز باعث شده است.

کتاب‌های برجای مانده از دوران پیشین که در آنها سخن از موسیقی به میان آمده، همگی نشان از آن دارند که این ساز منبع و مرجعی بوده برای بیشتر دانشمندان و موسیقی‌شناسان عهد قدیم، از برای تبیین و توضیح در باب موسیقی.

کتاب‌هایی نظیر: «موسیقی کبیر» فارابی، «مروج الذهب» مسعودی، «الآغانی» ابوالفرج اصفهانی و بسیاری از کتاب‌های مهم دوران پس از اسلام.

شاید اگر در دوران احیای موسیقی ملی، سازهای قدیم ایران، نوازندگی عود هم با دوران شکوفایی نوازندگی تار، سه تار، سنتور و کمانچه احیا می‌شد، موسیقی ایرانی روند و مسیر درستی می‌یافت و سیطره امروزه آن بسیار گسترده‌تر می‌شد. چه بسا در ممالک همجوار، تاثیر آن را بیش از پیش مشاهده می‌کنیم. ترک‌های عرب و ترک‌زبان، عود نقش بسیار ویژه‌ای را ایفا می‌کند. نوع نغمه پردازی، همسو شده با شیوه نواختن عود و صدای مخملی آن، از عضو جدایی ناپذیر ارکسترهای موسیقی کلاسیک آن ممالک است.

تاثیر بسیار پررنگ عود را در موسیقی اروپا نیز به وضوح می‌توان مشاهده نمود. ساز «لوت» که نشأت گرفته از عود است و احتمالاً پس از جنگ‌های صلیبی به موسیقی غرب راه پیدا کرده، نشانگر همین واقعیت است که عود در زمان قدیم در مقایسه با دیگر آلات موسیقی ساز کاملی محسوب می‌شده که به همین دلیل مورد قبول جوامع و فرهنگ‌های مختلف قرار گرفته است.

متأسفانه در ایران سند یا مدرکی از شیوه نوازندگی عود باستانی مان بر جای نمانده است. تاریخ ایران روزی با همت پژوهشگران آن را احیا کرد که البته کاربردی به جز دستمایه تحقیقاتی برای پژوهندگان موسیقی نخواهد داشت. وظیفه فعلی ما نیز این است که این نقصان بزرگ تاریخی را با بهره‌گیری از تمامی عناصر قابل دسترس جبران کنیم و عودنوازی در ایران را به سمت جایگاهی رفیع‌تر سوق دهیم. در کشورهای همجوار نیز این مسیر با بهره‌گیری از سازهای ملی همان ملل هموارتر شده است؛ همانند عودنوازی در ترکیه که به نوعی وام‌دار ساز تنبور دسته بلند ترکی است که سابق بر این، نقش پررنگی در موسیقی کلاسیک این کشور داشته است؛ بنابراین ما نیز می‌توانیم از این توفیق‌کناره نجویم و از سازهای ارزشمند و پیشرفته ایرانی در این جهت بهره ببریم. سازی مانند تار که از مشتقات همین ساز عود است.

متأسفانه در زمان تأسیس هنرستان موسیقی و دهه‌ها بعد از آن، التفات و توجهی در خور به ساز عود نشده، از این رو، هم اکنون با توجه به این که حضور این ساز (به علت گستره، حجم و تمبرصوتی مناسب و متفاوتی که نسبت به دیگر سازهای ایرانی دارد) در

آنسامبل‌های موسیقی ایرانی به شدت احساس می‌شود، دست به گردآوری این مجموعه زده‌ام و با بهره‌گیری از برخی قطعات و دروس کتاب‌های آموزشی تار و سه تار هنرستان موسیقی و با استفاده از دُرُوسی که بیشتر برای آموزش موسیقی توسط بزرگانی چون «علینقی وزیری»، «روح‌الله خالقی»، «ابوالحسن صبا»، «موسی معروفی»، «نصرالله زرین‌پنجه» و... نگاشته شده‌اند، کتاب پیش رو را مُزین کرده‌ام.

از آنجا که نوازندگان و اساتید قدیم، به سرچشمه ناب موسیقی ایرانی بسیار نزدیک‌تر بوده‌اند و جان کلام را بی واسطه و بسیار شیواتر درک کرده بودند، حضور آثارشان در هر مجموعه آموزشی می‌تواند مفید و سرشار از نکات آموزنده باشد و لذا با توجه به این نکته بهره جستن از این گنجینه گرانبها در این مجموعه کاملاً ضروری به نظر می‌رسید و همچنین استفاده از قطعات موسیقی نواحی ایران که به لحاظ سیال بودن نغمات آن، بستر مناسبی برای درک مقام‌های ایرانی فراهم می‌کند برای پیشبرد هرچه جذاب‌تر اهداف آموزشی در نظر گرفته شده است. در کنار این قطعات ساخته‌هایی جدیدتر و کاربردی‌تر، مخصوص عود قرار داده شده که نیازهای تکنیکال یک هنرجوی امروزی عود را برطرف می‌کند.

برای سهولت در فراگیری، برخی از قطعات مهم در دو گستره صوتی متفاوت و مناسب برای عود نت‌نویسی شده تا هنرجویان با بیش از یک فرم انگشت‌گذاری بران یک قطعه، دستگاه یا آواز آشنا شوند.

برخی از قطعات کتاب دستور مقدمه‌ای تار و سه تار هنرستان برای هنرجوی مبتدی عود قابل اجرا و یا خوش‌خوان نبوده و لذا با تغییر آن بر روی حامل به جایی مناسب‌تر و اصلاح برخی از تکنیک‌های موجود در آن که مختص تار و سه تار است، این قطعات برای اجرا با ساز عود کاربردی‌تر می‌شوند.

با سپاس از: نرگس ذاکر، آربی کشیشیان، امیر مردان، امیر علی، مجید یحیی نژاد، هاتف شاطریان، مسعود آقامحمدی، علی پژوهشگر، حمید بهروزی نیا، حمید قربان زاده، کیوان صالحی، سعید بهمن‌پور، کیارش میلانی‌نیا، کامبیز باقری، مجید وطنیان و تمامی دوستان و عزیزانی که مرا در تألیف و گردآوری این مجموعه یاری کردند.

و تشکر ویژه از استادان بزرگوار: حسین بهروزی نیا، محمد فیروزی، ارسالان کامکار، آرا دینکجیان، یوردال توکجان و ویسام جُبران.

Special thanks to : Hossein Behroozi Nia, Mohammad Firoozi, Arsalan Kamkar, Ara Dinkjian, Yurdal Tokcan and Wissam Joubran

Hamid Khansari

2018

حمید خوانساری

۱۳۹۶